

ВТРАТИ ВІТЧИЗНЯНИХ ПІДПРИЄМСТВ В УМОВАХ ЕСКАЛАЦІЇ ВІЙСЬКОВИХ ДІЙ НА ТЕРИТОРІЇ УКРАЇНИ

Вінницький національний технічний університет

Анотація

Визначено та охарактеризовано основні види втрат, яких зазнали вітчизняні промислові та інші підприємства під час ескалації військових дій на Сході та Півдні України, а також в інших регіонах. Наведено приклади фінансової допомоги, яку надає держава Україна для відновлення ділової активності вітчизняних промислових підприємств.

Ключові слова: військові дії, промислові підприємства, втрати, релокація, держава Україна.

Abstract

The main types of losses suffered by domestic industrial and other enterprises during the escalation of hostilities in the East and South of Ukraine, as well as in other regions, were determined and characterized. Examples of financial assistance provided by the state of Ukraine to restore the business activity of domestic industrial enterprises are given.

Keywords: military operations, industrial enterprises, losses, relocation, the state of Ukraine.

Запровадження в Україні воєнного стану та активні військові дії на Сході та Півдні країни спричинили економіці України та вітчизняним підприємцям значні втрати. Так, згідно з оцінкою Національної ради з відновлення України, станом на 13.06.2022 року тільки загальні непрямі втрати економіки України оцінюються у 126,8 млрд доларів США або в 3,7 трлн гривень. Найбільша частка у загальному обсязі втрат належить активам підприємств промисловості – \$28,7 млрд, на другому місці активи агропромислового комплексу та земельні ресурси – на \$23,4 млрд. Ще \$23,3 млрд склали втрати у сфері торгівлі [1].

На початку осені 2022 року суттєво зросли втрати малого та середнього бізнесу. Так, 27% опитаних Європейською Бізнес Асоціацією підприємців оцінюють такі втрати в сумі до 10 тисяч доларів, 28% – в межах 10-50 тисяч доларів, ще 13% – в межах 50-100 тисяч доларів, а 20% – більше 100 тисяч доларів США. Про відсутність втрат повідомляють тільки 5% підприємців [2].

Проведений нами аналіз економічної літератури показав, що наразі існує 7 основних видів втрат, з якими стикнулися українські підприємства та підприємці (див. рис. 1).

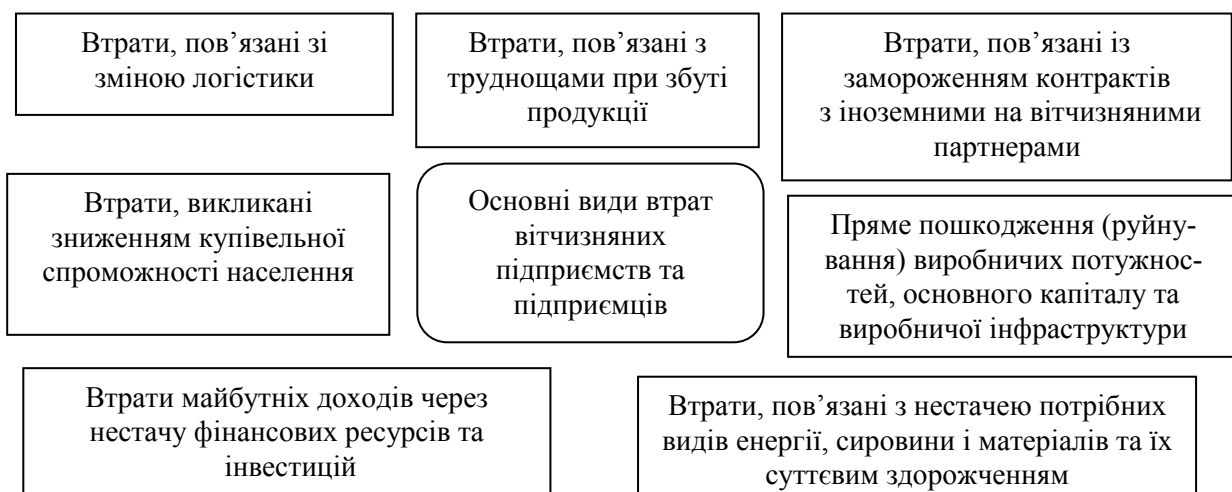

Рисунок 1 – Деякі основні види втрат вітчизняних підприємств та приватних підприємців внаслідок військових дій на Сході та Півдні України, а також в інших регіонах країни

Основними логістичними втратами (труднощами), з якими зіштовхнулися вітчизняні підприємства та підприємці стали: а) відмова від накопичення продукції на складах, оскільки в умовах постійних ракетних обстрілів виготовлену продукцію можна просто втратити); б) втрати (складнощі) при закупівлі необхідних товарів через зупинку роботи підприємств, що їх виробляють, оскільки ці підприємства втратили можливість виробляти довоєнні обсяги продукції через блокування портів, пошкодження залізничної інфраструктури тощо; в) ускладнення (тобто збільшення вартості) логістичних операцій через необхідність проходження вантажів підприємства блокпостів, оглядів тощо, запровадження комендантських годин тощо.

Втрати, пов'язані зі збутом продукції виявилися у тому, що відбулося значне руйнування торговельної мережі та зменшення кількості потенційних покупців, які залишили межі країни [3] або переїхали в інші регіони. Так, згідно з даними асоціації ритейлерів України (RAU) станом на початок червня 2022 року збитки торгівлі за час дії воєнного стану перевищили 50 млрд грн. Значною мірою на це вплинуло не лише руйнування торговельної мережі, а й те, що велика кількість потенційних покупців залишила межі країни [3]. Наприклад, відвідуваність у торговельних центрах Києва знизилась із 506 осіб на 1000 кв. м на початку 2022 року до 362 осіб на початку 2023 року, тобто знизилась на третину [4].

Збільшило втрати вітчизняних підприємств і підприємців замороження низки контрактів з іноземними та вітчизняними партнерами через блокування морських портів, нестабільну роботу залізниці тощо. Багато іноземних підприємств, що мають свої структурні підрозділи в Україні, зупинили свою роботу на невизначений термін через небезпечність умов праці для життя своїх працівників.

Суттєво вплинуло на зростання втрат вітчизняних підприємств та підприємців зниження купівельної спроможності населення через втрату значною частиною населення своєї роботи (і відповідно доходів). За оцінкою фахівців наразі втратили свою роботу щонайменше 5 млн людей, а значить всі вони втратили і свої доходи.

Катастрофічних втрат зазнали вітчизняні підприємства через пряме руйнування їх активів, виробничих потужностей, основного капіталу, виробничої інфраструктури тощо. В розрізі галузей найбільше постраждали металургія, нафтопереробка, машинобудування та інші (див. табл. 1 [2]).

Таблиця 1 – Найбільш уражені промислові активи вітчизняних підприємств [2]

Підприємство	Галузь	Статус	Оцінка втрат, млрд доларів
Мариупільський металургійний комбінат	Металургія	Зруйновано	2030
«Азовсталь»	Металургія	Зруйновано	1549
«Мотор Січ»	Машинобудування	Пошкоджено	414
«Укртатнафта»	Нафтопереробка	Зруйновано	401
Українські енергетичні машини	Машинобудування	Пошкоджено	179
КБ «Антонов»	Авіабудування	Пошкоджено	165
«Філіп Морріс Україна»	Виробництво цигарок	Зруйновано	161
Авдіївський коксохімічний завод	Коксохім	Пошкоджено	147
«Зоря – Машпроект»	Машинобудування	Зруйновано	147
Новокраматорський машинобудівний завод	Машинобудування	Пошкоджено	100
«Дніпроспецсталь»	Металургія	Пошкоджено	94
Рубіжанський картонно-тарний комбінат	Виробництво паперу	Зруйновано	88
«Енергомашспецсталь»	Машинобудування	Пошкоджено	77
Одеський нафтопереробний завод	Нафтопереробка	Пошкоджено	73
Севєродонецьке об'єднання «Азот»	Хімічна промисловість	Пошкоджено	69
«Кока-Кола Бевєріджіз Україна»	Харчова промисловість	Пошкоджено	64
Запорізький залізорудний комбінат	Добування руди	Лише запаси	51
«Куб-Газ»	Добування газу	Зруйновано	50
«Монделіс Україна»	Харчова промисловість	Пошкоджено	45
Харківський тракторний завод	Машинобудування	Пошкоджено	44

Наведений в таблиці 1 перелік найбільш уражених промислових активів вітчизняних підприємств [2] є далеко-далеко не повним. Навіть важко уявити собі, яких фінансових, трудових, інтелектуальних тощо зусиль потрібно буде, що відновити все зруйноване під час військових дій.

Значними для вітчизняних підприємств є втрата майбутніх доходів, яка пояснюється нестачею фінансових ресурсів та неможливістю здійснювати інвестиції у подальший розвиток, що, у свою чергу, було спричинено зниженням платоспроможності клієнтів, недоступністю кредитних коштів та відсутністю достатнього власного капіталу у підприємців тощо. Все це у сукупності закладає підґрунтя для зниження конкурентоспроможності вітчизняних підприємств і їх продукції у майбутньому та втрати раніше опанованих ринків тощо.

Складовою частиною втрат більшості вітчизняних підприємств є додаткові витрати, пов'язані із закупівлею потрібних сировини, матеріалів і особливо енергії тощо, вартість яких суттєво зросла через те, що основні постачальники цих ресурсів або припинили свою діяльність, або були зруйновані.

Значні збитки отримали також вітчизняні підприємства і підприємці, які працюють в інших галузях економіки України: а аграрній галузі, легкій та харчовій промисловості, у добувній та нафтопереробній галузі тощо.

Практично єдиною галуззю, яка в умовах воєнного стану очікувано працює більш-менш стабільно, є ІТ-галузь. Як не дивно, але COVID-19 і оголошений з цього приводу карантин добре підготували ІТ-компанії до найгіршого випробування – роботи в умовах форс-мажорних обставин. Воєнний стан не зупинив розвиток ІТ-ринку, який виріс за рік на 23%, і ця цифра продовжує рости. На сьогодні ІТ-ринок не лише встояв, а й зберігає свою активну діяльність та фінансово допомагає державі Україні, загалом перерахувавши 806 млн гривень у благодійні фонди та на гуманітарні цілі. Щоб гарантувати безпеку своїх співробітників, ІТ-компанії частково провели релокацію своїх провідних фахівців до офісів цих компаній у європейських країнах. Утім, більша частина ІТ-фахівців залишається в Україні і працює в більш-менш безпечних регіонах, куди їх після початку оголошення воєнного стану евакуювали ІТ-компанії.

Разом з тим, ситуація з фінансовими втратами, що їх зазнали вітчизняні підприємства та підприємці від військових дій, залишається дуже непростюю.

В результаті проведених [2] опитувань було встановлено, що наразі 27% респондентів повідомили, що фінансових резервів їхніх підприємств вистачить на кілька місяців; ще 11% підприємств мають фінансові резерви на один місяць роботи, а 20% підприємств – на пів року. Тільки 6% підприємств мають достатньо фінансових резервів на рік і більше. Разом з тим, кількість підприємств, що вичерпали свої фінансові резерви, збільшилась до 32%.

Зрозуміло, що без суттєвої фінансової підтримки держави та закордонних спонсорів відродити ефективну роботу більшості вітчизняних підприємств (за винятком ІТ-галузі) буде практично неможливо.

Тому навіть в цих надскладних умовах держава Україна намагається створити сприятливі умови для відновлення роботи вітчизняних промислових підприємств і підприємців та зростання ділової активності бізнесу. Це і запровадження для ФОПів можливості сплачувати єдиний податок у розмірі 2 відсотків з обороту, і запуск безвідсоткових кредитів у рамках урядової програми «5-7-9» тощо, започаткування амбітної програми «Робота», у рамках якої надаватимуться гранти на розвиток бізнесу або на відкриття власної справи тощо.

Слід також відмітити ухвалення Верховною радою України закону № 2654-IX «Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких інших законодавчих актів України щодо особливостей оподаткування підприємницької діяльності електронних резидентів», який передбачає надання іноземним громадянам спеціального статусу у випадку започаткування і ведення ними бізнесу безпосередньо в Україні. Цей закон набуває чинності 1 квітня 2023 року.

Для отримання статусу е-резидента України іноземним громадянам треба пройти декілька кроків:

- зареєструватися в «Дії» та пройти фінансову й безпекову перевірку;
- стати електронним резидентом, тобто електронним платником єдиного податку 3-ої групи (для ФОПів) без ПДВ та отримати ЕЦП;
- відкрити дистанційно рахунок у комерційному банку (банк буде податковим агентом для е-резидента).

Е-резиденти України працюватимуть та сплачуватимуть податок розміром 5% від доходів у межах ліміту ФОПів 3-ої групи, а за більшого обороту (ліміту) – 15 %. Увесь документообіг здійснюватиметься в електронній формі, листування з ДПС – онлайн, розрахунки – безготівкові.

Реалізація цього закону має створити сприятливі умови для іноземців та осіб без громадянства реєструвати себе як фізичних осіб-підприємців і вести підприємницьку діяльність, не перетинаючи кордон України, а також сплачувати податки в Україні. Це сприятиме відновленню та розвитку національної економіки, зростанню величини ВВП країни, активізації інноваційної діяльності тощо.

Для активізації ділової активності вітчизняних підприємства активно використовуються грошові гранти, які надаються іноземними державами, а також процедури кредитування. Так, Американська корпорація з фінансування міжнародного розвитку (DFC) мобілізує 250 мільйонів доларів для українських банків, аби ті могли збільшити кредитування малого бізнесу [5].

Висновок

Втрати багатьох вітчизняних підприємств, яких вони зазнали в умовах воєнного стану, є дуже значними, і мало кому у світі доводилося працювати в таких нестабільних умовах. Суттєву і вирішальну допомогу у відновленні національної економіки має відіграти держава Україна шляхом створення сприятливих умов (включаючи отримання іноземних грантів) для відновлення роботи вітчизняних промислових підприємств та зростання активності вітчизняного бізнесу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

- 1 Кожен п'ятий МСБ повідомляє про втрати від війни більше 100 тис. доларів [сайт]. Режим доступу : <https://eba.com.ua/kozhen-p-yatyj-msb-povidomyaye-pro-vraty-vid-vijny-bilshe-100-tys-dolariv/>.
2. Проект Плану відновлення України Матеріали робочої групи «Аудиту збитків, понесених внаслідок війни» [сайт]. Режим доступу : <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/recoveryrada/ua/audit-of-war-damage.pdf>.
3. Український рітейл: ключові тренди 2022 року [сайт]. Режим доступу : <https://rau.ua/novyni/vijna-zminila-ritejlu-nielseniq/>.
4. Відвідуваність у торговельних центрах Києва за рік знизилась на третину [сайт]. Режим доступу : <https://www.epravda.com.ua/news/2023/02/1/696587/>.
5. США нададуть \$250 млн на кредитування малого бізнесу [сайт]. Режим доступу : <https://ukrainian.voanews.com/a/ssha-kredyty-malyi-biznes-ukraiina/6941876.html>.

Козловський Володимир Олександрович – к.е.н., доцент, професор кафедри економіки підприємства та виробничого менеджменту Вінницького національного технічного університету, м. Вінниця, e-mail: v@vin.ua або Kozlovskiy.vk.vntu.edu.ua

Kozlovskiy Volodymyr Oleksandrovych – Doctor of Economics, Associate Professor, Professor of the Department of Enterprise Economics and Production Management, Vinnitsa National Technical University, Vinnitsya, e-mail: v@vin.ua or Kozlovskiy.vk.vntu.edu.ua

Ляшок Карина Русланівна – студентка 4-го курсу групи МВКД-19б факультету менеджменту та інформаційної безпеки Вінницького національного технічного університету, м. Вінниця, e-mail: karishaaa19@gmail.com

Liashok Karyna Ruslanivna – is a 4th-year student of the MVKD-19b group of the Faculty of Management and Information Security of the Vinnitsya National Technical University, Vinnitsya, e-mail: karishaaa19@gmail.com